

32. Україна втрачає 115 млрд грн через збитки держпідприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5.ua/ekonomika/Ukraine-vtrachaie-115-mlrd-hrn-cherez-zbytky-derzhpid-pryiemstv—Abromavychus--93407.html>. – Заголовок з екрана.
33. Що чекає на гривню та банківську систему у другому півріччі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2015/07/05/shcho_chekaie_na_gryvnyu_ta_bankivsku_systemu_u_drugomu_pivrichchi_analiz_604749. – Заголовок з екрана.
34. Геєць, В. Дефіцит інвестицій в Україну та темпи їх освоєння [Електронний ресурс] / В. Геєць. – Режим доступу: http://censor.net.ua/news/348712/defitsit_vneshnegofinansirovaniya_v_2015_godu_sostavlyaet_184_mlrd_direktor_ieip_nanu_valeriyi_geets. – Заголовок з екрана.
35. Кабмін хоче включити до списку приватизації на 2015 р. 342 об'єкти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/04/6/537376/>. – Заголовок з екрана.

Надійшла до редколегії 25.02.2016

УДК 339.96:314.74:330.55

О. А. Чугаєв

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА І МІГРАЦІЯ ЯК НАПРЯМ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ МАЛИХ КРАЇН

Розглянуто вплив величини економіки на надходження міжнародної допомоги й міграційні процеси. Систематизовано особливості та причини спеціалізації вагомої частини малих країн у міжнародній допомозі та міграції. Оцінено сучасні тенденції в цих сферах в Україні з економікою середньої величини.

Ключові слова: розмір країни, величина економіки, міжнародна допомога, міжнародна міграція, мала економіка.

А. А. Чугаєв

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

МЕЖДУНАРОДНАЯ ПОМОЩЬ И МИГРАЦИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ МАЛЫХ СТРАН

Рассмотрено влияние величины экономики на поступления международной помощи и миграционные процессы. Систематизированы особенности и причины специализации весомой части малых стран на международной помощи и миграции. Оценены современные тенденции в этих сферах в Украине с экономикой средней величины.

Ключевые слова: размер страны, величина экономики, международная помощь, международная миграция, малая экономика.

O. A. Chugaiev

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL AID AND MIGRATION AS A SPECIALIZATION TYPE OF SMALL COUNTRIES

The article analyzes the effects of economy size on international aid receipts and migration. Small developing countries are more dependent on foreign aid and migration than other developing countries. Therefore a particular group of small countries is called MIRAB (Migration, Remittances, Aid and Bureaucracy).

While small countries benefit from bigger international aid receipts per capita, relative to GNI or gross capital formation, aid relative to import is not much bigger than in large countries. The reasons of preferential treatment for small countries is their vulnerability to foreign economic and natural disaster shocks, distribution of votes in international organizations, better transparency of international aid use, lower costs of the image of a donor, trade openness and trade deficits, and reluctance to help very large countries.

Small states have larger emigration and immigration ratios, but especially suffer from brain drain and low probability of repatriation. The reasons include deep specialization of production, lower demand for skilled labor in exporters of raw materials, vulnerability to external shocks, impossibility of domestic migration. On the other hand small countries can face larger immigration quotas and benefit from transfers from emigrants.

The MIRAB phenomenon also can be incident to some larger states. Originally the middle sized economy of Ukraine was less dependent on international aid, but under the recent economic crisis its ratio to GNI and gross capital formation increased substantially. There is some similarity of Ukraine with small countries by indicators of migration. But larger economy and territory provide better opportunities for domestic migration. Trends in personal remittances are also better than in small countries.

Key words: country size, size of economy, international aid, international migration, small economy.

Постановка проблеми. Економіка малих країн має свою специфіку. Ця група країн не є однорідна. За напрямом спеціалізації виділяють три підгрупи малих країн: PROFIT (Personal considerations affecting citizenship, residence and employment rights; Resource management; Overseas engagement and ultra-national recognition; Finance and Transportation), SITE (Small Island Tourism Economies) і MIRAB (Migration, Remittances, Aid and Bureaucracy) [3]. Перша підгрупа спеціалізується на фінансах, а також персональних уподобаннях місця проживання, перевагах юрисдикції, нішевому виробництві й транспорті; друга – на туризмі; менш успішна третя – на еміграції, переказах, одержанні допомоги і бюрократії. Постає питання, наскільки феномен MIRAB притаманний саме малим країнам і чи є суттєва відмінність у цьому між економіками різної величини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив розміру країни на потоки міжнародної допомоги аналізували в ряді закордонних досліджень (М. Арвін, Дж. Райс, Б. Кейтер, О. Бесерра, Е. Кавальйо, І. Ной). Досліджували міжнародну міграцію в країнах різної величини М. Бейне, Ф. Док'єр, М. Шифф, Ж.-К. Дюмон, Ж. Леметр, А. Марфук, М. Фуджита, Ш. Вебер. Наявні і спеціалізовані дослідження вчених (Л. Н'ямтсерен, П. Вуякович, К. Істер, С. Анклесарія Айар) та звіти міжнародних організацій (наприклад, Світовий банк, Секретаріат Співдружності, Економічна комісія ООН для країн Латинської Америки та Карибського басейну), які акцентують увагу на проблемах малих країн та їх відмінності від великих економік.

Визначення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відомі дослідження таких країн, де їх розмір розглядають як один з багатьох факторів. Тому їх результати потребують комплексної систематизації. Поза увагою часто залишаються особливості економік середнього розміру, наприклад, України. Також емпіричні оцінки не завжди охоплюють сучасний період.

Формулювання мети. Мета написання статті – визначити, яким чином величина економіки впливає на залежність від міжнародної допомоги та схильність до міграції, а також дослідити, наскільки Україна має ознаки малої або великої економіки за цими критеріями.

Вклад основного матеріалу. Міжнародна допомога. Малим країнам надають більшу допомогу міжнародні організації та інші офіційні донори, ніж середнім за величиною країнам. Наприклад, ООН створила Офіс високого представника з найменш розвинутих країн, країн, оточених сушею та малих країн, що розвиваються. Тобто навіть формально таким країнам приділяють більше уваги [1].

У дослідженні Світового банку йдеться про те, що малі країни в середньому в 1999–2003 рр. одержували офіційну допомогу на розвиток на суму 201,1 дол. США на душу населення (або 14,8 % ВНД), а всі країни, що розвиваються, лише 12,3 дол. США (1,1 % ВНД) [15, с. 26]. Л. Н'ямтсерен зазначає, що офіційна допомога у розвитку відносно ВВП у середньорозвинутих і найменш розвинутих малих країнах вища за середньосвітовий рівень на 2,5 і 15,5 п. п. відповідно [13, с. 27]. У Центральній та Південній Америці малі країни отримували в 17 разів більше надходження офіційної допомоги відносно ВВП, ніж великі [14, с. 35–36]. За розрахунками П. Вуякович, у малих країнах і за площею більша частка поточних трансфертів у ВВП [19, с. 6, 13].

Переваги малих країн є і на рівні регіональних механізмів міжнародної допомоги. Малі вразливі країни одержували більше допомоги на душу населення від Європейського фонду розвитку, ніж країни, що розвиваються [16, с. 30]. Спільна програма зовнішньої допомоги ЄС (забезпечувала чверть багатосторонньої допомоги у 1990-х рр.) на користь країн, що розвиваються, у 1986–95 рр., як вказують М. Арвін, Дж. Райс та Б. Кейтер, була схильніша до допомоги країнам з меншим розміром (за населенням) і навіть вищим ВВП на душу населення (або середнім у загальносвітовому розумінні) [2, с. 49]. Щоб уникнути спрямування фінансування на користь малої кількості великих країн, в Африканському банку розвитку прийняли нормативи мінімальної та максимальної суми коштів на країну [12, с. 8].

К. Істер убачає причини більшої залежності малих країн від іноземної допомоги у вразливості малих країн до зовнішніх економічних та екологічних шоків, над якими вони не мають контролю: вони часто вразливі до стихійних лих через своє місце розташування. Це призводить до переривання виробництва й утрат інфраструктури. Деякі події (виверження вулканів, підняття рівня моря) загрожують навіть самому існуванню країн [10]. К. Тісделл зазначає, що є вразливість до таких природних лих, як циклони, екзотичні шкідники та припливні хвилі. Для покриття цих збитків часто мало внутрішніх ресурсів [18, с. 7]. Відсутність власних можливостей для диверсифікації ризиків призводить до пошуку зовнішніх механізмів страхування від ризиків. Наприклад, Карибські країни за допомогою донорів створили страховий фонд на випадок утрат від буревіїв та землетрусів [17, с. 79]. М. Арвін, Дж. Райс та Б. Кейтер називають такі причини дискримінації великих країн у сфері міжнародної допомоги:

- країна, навіть мала за розміром, є суб'єкт міжнародної політики і має, наприклад, голос нарівні з великими країнами в Генеральній Асамблеї ООН, а своїм голосуванням може підтримати донора;
- менша вартість „придбання” прихильності малої країни;
- легший моніторинг використання допомоги у менших країнах;
- донор може намагатися надавати лише мінімальну допомогу, щоб не мати поганого іміджу внаслідок ненадання допомоги взагалі;
- якщо допомога розподіляється, наприклад, пропорційно імпорту, малі країни виграють унаслідок більшої відкритості своїх економік;

– небажання надавати допомогу великим країнам, таким як Індія або Китай [2, с. 50].

Утім малі країни також мають проблеми з міжнародною допомогою:

– чутливіші до зменшення допомоги;
– мають більші транзакційні витрати внаслідок невеликих проектів [16, с. 12, 18].

О. Бесерра, Е. Кавальйо та І. Ной зазначають, що чим більший ВВП країни, тим більшу допомогу у випадку природного лиха вона одержує відносно рівня допомоги до природного лиха [4, с. 10, 12]. На нашу думку, можливим поясненням є те, що стандартна допомога без компенсації втрат від надзвичайних подій суттєво більша для малих країн. Тому закономірність, яку виявили О. Бесерра, Е. Кавальйо та І. Ной, лише частково виправляє дискримінаційне ставлення до великих країн при наданні допомоги.

Розглянемо сучасні статистичні дані Світового банку [21]. Офіційна допомога у розвитку в 2014 р. становила 1,85 % ВНД малих країн (до них зараховано членів Форуму малих держав, крім країн з високим доходом на душу населення) від 0,64 у країнах, що розвиваються, у цілому та 0,21 в середньому у світі. Ця перевага малих країн зберігається з 1965 р. (тобто за весь час публікації статистичних даних). Схожа закономірність спостерігається і за співвідношенням офіційної допомоги у розвитку до валових інвестицій (6,9 %, 1,9 % та 0,8 %, відповідно).

Проте малі країни не мали очевидних переваг за показником офіційної допомоги в розвитку відносно імпорту: в 2013 р. – 3,4 % від 2 % у країнах, що розвиваються, і 0,57 % у світі. В окремі роки відмінності між малими країнами і всіма країнами, що розвиваються, практично не було (1982–1992, 1998–1999, 2002–2006). Тому це певною мірою підтверджує наше припущення, що у відкритіших економіках з дефіцитом торговельного балансу держава надає послуги відносно більше нерезидентам, порівняно з резидентами. А це мають компенсувати нерезиденти. Міжнародна допомога фактично стала одним з інструментів такої компенсації поряд з податками на міжнародну торгівлю.

Якщо розглянути співвідношення грантів та інших доходів до доходів державного бюджету, то принаймні ще в 2008 р. малі країни менше залежали від таких видів доходів (11,8 %), ніж країни, що розвиваються (18,8 %) та світу (16,9 %). Зазначимо, що включення до цього показника інших доходів (проценти, дивіденди, рента, штрафи тощо) не дає можливість говорити про меншу залежність урядів малих країн від міжнародної допомоги.

Україна як країн з економікою середньої величини не перебуває в діапазоні країн, яким легше надавати міжнародну допомогу. Тому за інших рівних обставин допомога на душу населення залишатиметься відносно низькою. Але у міру зростання населення й економічного розвитку в багатьох країнах, що розвиваються, на фоні поточних економічних і демографічних труднощів в Україні міжнародна допомога може трохи більше переорієнтуватися на Україну. Звичайно, це швидше механізм страхування й автоматичної корекції, ніж оптимальний шлях для України.

У 2014 р. офіційна допомога Україні в розвитку збільшилася практично в 2,5 рази відносно звичайного рівня в попередні роки. У результаті Україна вже має співвідношення допомоги до ВНД більше середнього рівня по країнах, що розвиваються (раніше мала менше середнього – ближче до рівня великих економік). В умовах економічної кризи та нестачі інвестицій співвідношення допомоги до

валових інвестицій (7,6 %) навіть збільшувалося порівняно з малими країнами. Проте допомога відносно імпорту (1,8 %) не доходила до середнього рівня для країн, що розвиваються. У 2008 р. відношення грантів та інших доходів до доходів державного бюджету (17,4 %) було майже на середньому рівні, але цілком можливо стало більшим у 2014 р. (немає даних) [21].

Щодо рекомендацій, то додатковими стимулами для міжнародної допомоги можуть бути активна участь України в міжнародних організаціях, забезпечення прозорості у використанні допомоги, налагодження економічних зв'язків з діючими і потенційними країнами-донорами, сприяння реалізації великих проектів і усунення зайвих транзакційних витрат у процесі реалізації проектів.

Міжнародна міграція. Малі країни часто вразливіші до впливу мігрантів, особливо кваліфікованих (втеча мізків). Це зазначає К. Істер, розглядаючи індекс вразливості країн Британського співтовариства: у малих країнах трудових ресурсів небагато, а вплив кваліфікованих кадрів часто значний [10]. М. Бейне, Ф. Док'єр і М. Шифф указують на те, що малі країни успішніші в підготовці кваліфікованих працівників, але менш успішні в утриманні їх усередині країни. А в більш населених країнах рівень сукупної та кваліфікованої еміграції менший [5, с. 1, 10]. Ж.-К. Дюмон і Ж. Леметр зазначають, що більші економіки, що розвиваються, менше потерпають від еміграції кваліфікованих працівників і мають більше переваг від повернення мігрантів [8].

Ф. Док'єр і А. Марфук дають такі кількісні оцінки. У малих країнах, що розвиваються, 43 % кваліфікованих працівників у 2000 р. жили за межами країни свого походження. Рівень втечі мізків у 5 разів більший, ніж у всіх країнах, що розвиваються, і в 12 – ніж у високорозвинутих країнах. У 1990-х рр. ця тенденція зменшувалася, але недостатньо швидко [6, с. 33]. На кожні 100 працюючих малі країни змушені давати освіту 147, ураховуючи, що решта емігрують [6, с. 23]. Це призвело до того, що в 2000 р. Гайана, Суринам, Гаїті та Ямайка мали рівень еміграції серед працівників з вищою освітою більше 80 % [7, с. 29]. Найбільший відсоток втечі мізків спостерігався у групі країн із населенням від 0,5 до 1 млн у 2000 р. (в 1990 р. у групі від 1 до 1,5 млн). Але рівень сукупної еміграції був найбільшим у групі країн з населенням до 0,5 млн [6, с. 16, 20]. Напівеластичність втечі мізків до кількості населення становить 5,26, що майже дорівнює напівеластичності торговельної відкритості [6, с. 2]. Фактично міжнародна торгівля і еміграція кваліфікованих працівників однаково залежать від розміру економіки.

Причини втечі мізків з малих країн такі:

- високоспеціалізоване виробництво, тому попит існує не на всі вміння;
- більша спеціалізація на сировинних товарах, тому попит на кваліфікованих працівників відносно менший;
- вузька спеціалізація означає вразливість до зовнішніх шоків [6, с. 3].

На нашу думку, ще однією причиною є неможливість внутрішньої міграції для найменших країн. У великих і середніх країнах, навіть у менш розвинених, є території з високим або принаймні відносно високим доходом. Тому у громадян з менш розвинутих регіонів є принципова можливість переїхати в інший регіон для підвищення свого доходу без необхідності адаптуватися до іншого регуляторного, культурного та мовного середовища.

М. Бейне, Ф. Док'єр і М. Шифф також зазначають, що еміграція з малих країн більш чутлива:

- до релігійної роздробленості – з малих країн емігрують у 3 рази більше;

– ВВП на душу населення, але незначно [5, с. 11–12].

К. Істер зазначає, що малі країни більше залежні від переказів із-за кордону [10]. С. Анклесарія Айар наводить кількісні оцінки: перекази мігрантів у малих країнах у 2000–2004 рр. становили 3,1–3,5 % ВНД, а у всіх країнах, що розвиваються, 1,5–2 % [1].

Розглянемо тепер сучасніші дані Світового банку. Станом на 2010 р. частка мігрантів у населенні в малих країнах становила 5,4 % від 1,2 % у країнах, що розвиваються, та 3,1 % у світі. Тобто ми бачимо, що малі країни – це не тільки більший рівень еміграції, а й імміграції. У сфері міграції малі країни так само природньо відкритіші, як і до торгівлі та руху капіталу. Стосовно втечі мізків, то опубліковані дані за 2000 р. показують, що рівень еміграції серед тих, хто має вищу освіту, становив 65,5 % у малих країнах, 7,9 % – у країнах, що розвиваються, і 5,4 % – у світі. Тобто це підтверджує те, що проблема втечі мізків у малих країнах на порядок гостріша, ніж у світі в цілому.

У 2014 р. персональні перекази з-за кордону становили 3,8 % ВВП у малих країнах, 1,6 % у країнах, що розвиваються, і 0,7% – у світі. Щодо вартості переказу коштів, то у 2015 р. вона була практично однаковою в малих країнах і всіх країнах, що розвиваються [21].

У сфері регулювання міграції М. Фуджита та Ш. Вебер у теоретичних розрахунках доходять висновку, що менша країна матиме більшу імміграційну квоту (відносно свого населення), ніж велика [11, с. 10–11]. С. Анклесарія Айар вказує на те, що в розвинутих країнах більшою мірою дозволяють імміграцію з малих країн, зокрема внаслідок преференційних міграційних угод. Більша квота на міграцію з малих держав не створює проблеми з асиміляцією так, як менша частка з великих країн, наприклад, Індії [1].

М. Бейне, Ф. Док'єр і М. Шифф пропонують розв'язувати проблему втечі мізків з малих країн за рахунок укладання угод про співпрацю з приймаючими країнами, зокрема включаючи питання повернення або періодичної міграції [5, с. 13]. Іншим аспектом регулювання є адаптація системи освіти. Фінляндія є приклад стратегії малої країни з подолання цієї проблеми, має свою спеціалізацію і є одна з найбільш експортноорієнтованих країн у світі у сфері телекомунікацій [20, с. 6]. Кірібаті спеціалізується на тренуванні громадян щодо догляду за людьми та судноплавства – професій, що мають попит за кордоном [9].

У сучасних умовах у сфері міграції Україна стикається зі схожими тенденціями, що й малі країни типу MIRAB, але все ж не настільки. Хоча Україна мала навіть вищий коефіцієнт імміграції (у 2010 р. 11,5 %), ніж малі країни, однак це лише міграція між республіками за часів СРСР. Цей рівень навіть зменшився порівняно з 1990 р., водночас у малих країнах він поступово зріс.

У 2000 р. рівень еміграції в Україні серед тих, хто має вищу освіту, становив тільки 4,3 %, тобто нижче навіть середньосвітового рівня [21], але з того часу ситуація могла погіршитися. Проте ж нерівномірність економічного розвитку територій обумовлює внутрішню міграцію, в рамках якої люди можуть реалізувати свої навички, особливо країно-специфічні (наприклад, у сфері національного права, регулювання). Також внутрішня міграція дає змогу компенсувати вузьку спеціалізацію виробництва в окремих місцевостях.

Позитивним моментом в Україні є перекази мігрантів і більші можливості для повернення мігрантів, ніж у малих країнах. У 2014 р. персональні перекази з-за кордону становили 5,6 % ВВП, тобто навіть більше, ніж у малих країнах. В

Україні вони зросли майже на порядок протягом попередніх 10 років, утім як у малих країнах вони навіть зменшилися [21].

З погляду регулювання, в інших країнах є менші стимули для лібералізації трудової імміграції з України, зважаючи на відносно велику чисельність населення. У самій же Україні розв'язання проблеми еміграції може бути диверсифікований економічний розвиток, формування платоспроможного попиту на працю, зокрема і в бюджетному секторі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у малих країнах надходження міжнародної допомоги більші на душу населення, відносно ВНД, валових інвестицій і епізодично відносно імпорту. Причинами преференційного ставлення до малих країн є зовнішньоекономічні та екологічні шоки, уразливість до стихійних лих, менша ціна «купівлі» голосів у міжнародних організаціях, легший моніторинг використання допомоги, нижча вартість формування іміджу донора, більша торговельна відкритість, небажання допомагати великим економікам-конкурентам. Утім у випадку природних лих потоки допомоги більше спрямовують до великих економік, але це лише частково компенсує дискримінаційне ставлення до великих економік. З іншого боку, малі країни чутливіші до зменшення надходження допомоги, а питомі транзакційні витрати у проєктах допомоги в цих країнах вищі.

Малі країни більше схильні не тільки до еміграції, а й імміграції, що характеризує їх більшу міграційну відкритість, поряд із торговельною та фінансовою відкритістю. Утім ключовою проблемою є надмірний вплив кваліфікованих кадрів. Це спричиняють висока спеціалізація виробництва, менший попит на кваліфікованих виробників у країнах-експортерах сировини, вразливість до зовнішніх шоків, неможливість внутрішньої економічної міграції. У малих країнах також менша ймовірність повернення мігрантів. Однак малі країни можуть розраховувати на більшу міграційну квоту. А поряд з міжнародною допомогою перекази мігрантів є важливіше джерело надходження валюти, ніж у великих економіках.

Традиційно Україна за надходженням міжнародної допомоги була більш схожа на великі економіки, але останнім часом ситуація змінилася принаймні щодо допомоги відносно ВНД та валових інвестицій. Є схожість України з малими економіками й у сфері міграції. Проте міграційні проблеми в ній помітно менші, а рівень та динаміка переказів мігрантів кращі.

У подальших дослідженнях охарактеризуватимуться інші напрями спеціалізації економіки малих країн.

Бібліографічні посилання

1. **Anklesaria Aiyar, S. S.** Small States: Not Handicapped and Under-Aided, but Advantaged and Over-Aided [Text] / Swaminathan S. Anklesaria Aiyar // *Cato Journal*. – 2008. – Vol. 28. – № 3. – P. 449–478.
2. **Arvin, M.** Are There Country Size and Middle-income Biases in the Provision of EC Multilateral Foreign Aid? [Text] / M. Arvin, J. Rice, B. Cater // *The European Journal of Development Research*. – 2001. – Vol. 13. – № 2. – P. 49–57.
3. **Baldacchino, G.** The Beak of the Finch: Insights into the Economic Development of Small Economies [Text] / G. Baldacchino, G. Bertram // *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*. – 2009. – Vol. 98. – № 401. – P. 141–160. DOI: 10.1080/00358530902757867.
4. **Becerra, O.** Foreign Aid in the Aftermath of Large Natural Disasters [Text]: IDB Working Paper № IDB-WP-333 / O. Becerra, E. Cavallo, Ilan Noy. – Washington, D.C.: Inter-American Development Bank, 2012. – 25 p.

5. **Beine, M.** Brain Drain and its Determinants: A Major Issue for Small States [Text]: IZA Discussion Paper № 3398/ M. Beine, F. Docquier, M. Schiff. – Bonn: Institute for the Study of Labor, 2008. – 23 p.
6. **Docquier, F.** Measuring Skilled Migration Rates. The Case of Small States [Text]: Policy Research Working Paper № 4827 / F. Docquier, M. Schiff. – Washington, D.C.: The World Bank, Development Research Group, Trade Team, 2009. – 32 p.
7. **Docquier, F.** Measuring the International Mobility of Skilled Workers (1990–2000): Release 1.0 [Text]: Policy Research Working paper 01/2004 / F. Docquier, A. Marfouk. – Washington, D.C.: The World Bank, 2004. – 37 p.
8. **Dumont, J.-Ch.** “Beyond the Headlines”. New Evidence on the Brain Drain [Text] / J.-Ch. Dumont et Georges Lemaître // Revue économique. – 2005/6. – Vol. 56. – P.1275–1299. DOI : 10.3917/reco.566.1275
9. **Duncan, R.** Obstacles to Economic Growth in Six Pacific Island Countries: Working Paper [Electronic resource] / R. Duncan, H. Nakagawa. – Washington, D.C.: The World Bank, 2006. – 67 p. – Access mode: <http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/468980-1206974166266/4833916-1206989877225/DuncanNakagawaObstacles.pdf>. – Title from the screen.
10. **Easter, Ch.** Small States Development: A Commonwealth Vulnerability Index [Text] / Ch. Easter // The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs. – 1999. – Vol.88. – № 351. – P. 403–422. DOI: 10.1080/003585399107947.
11. **Fujita, M.** Strategic Immigration Policies and Welfare in Heterogeneous Countries [Text]: Nota di lavoro 2.2004 / M. Fujita, Sh. Weber. – Fondazione Eni Enrico Mattei, 2004. – 21 p.
12. **Guillaumont, P.** Accounting for Vulnerability of African Countries in Performance Based Aid Allocation [Text]: Working paper № 103 / P. Guillaumont, S. Guillaumont-Jeanneney. – Tunis: African Development Bank, 2009. – 24 p.
13. **Nyamtseren, L.** Challenges and Opportunities of Small Countries for Integration into the Global Economy, as a Case of Mongolia [Text]: Dresden Discussion Paper in Economics № 13/04 / L. Nyamtseren. – Dresden: Dresden University of Technology, 2004. – 45 p.
14. Readiness of Small Countries to Participate in the Free Trade Area of the Americas (FTAA) [Text]. – Mexico: United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean, 1996. – 93 p.
15. Small States: Making the Most of Development Assistance. A Synthesis of World Bank Evaluation Findings [Text]. – Washington, D. C.: The World Bank, Independent Evaluation Group, 2006. – 41 p.
16. Small States: Meeting Challenges in the Global Economy [Text]: Report of the Commonwealth Secretariat / World Bank Joint Task Force on Small States. – London; Washington, D.C.: Commonwealth Secretariat, World Bank, 2000. – 127 p.
17. The Growth Report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development [Text]. – Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, the Commission on Growth and Development, 2008. – 183 p.
18. **Tisdell, C.** Economic Prospects for Small Island Economies, Particularly in the South Pacific, in a Globalising World [Text]: Economic Theory, Applications and Issues Working Paper № 43 / C. Tisdell. – Brisbane : The University of Queensland, 2006. – 19 p.
19. **Vujakovic, P.** How to Measure Globalisation? A New Globalisation Index (NGI) [Text]: Working paper № 343 / P. Vujakovic. – Wien: Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, 2009. – 35 p.
20. **Wagner, C. G.** Small Country Strategies. On the Internet, No One Knows You’re a Small Country [Text] / C. G. Wagner // The Futurist. – 1999. – Vol. 33. – № 10. – P. 6.
21. World Bank World Development Indicators [Electronic resource] // The World Bankю – 2015. December. – Access mode: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>. – Title from the screen.

Надійшла до редколегії 25.02.2016